

te kantelen, omdat de academische context het ontwerp en de praktijk ten goede zou komen, al helemaal ter discussie wordt gesteld.

De ultieme ironie is dat in 2004, het jaar waarin Vesely zijn langverwachte boek *Architecture in the Age of Divided Representation* publiceerde, waarin hij de intellectuele arbeid van een heel leven documenteert, ondanks het feit dat het minder waarde heeft dan een typisch *peer-reviewed* artikel volgens het beoordelingsprotocol, de nieuwbenoemde bestuurder (*Pro-Vice-Chancellor*) van Cambridge, professor Andrew Cliff, een campagne begon om de afdeling architectuur volledig te sluiten. Dit was naar aanleiding van het feit dat de sectie in de laatste beoordelingscijfers was gezakt van vijf naar vier punten, wat de universiteit een overheidssubsidie van £1,000,000 kostte. Zoals Cliff in *The Guardian* stelde: de afdeling architectuur had 'onvoldoende vooruitgang geboekt in het voldoen aan de Cambridge-normen voor onderzoekskwaliteit' en 'het kan niet worden toegestaan dat de status quo blijft voortduren'.¹³

Cliff's campagne om de sectie architectuur te sluiten was echter meer ideologisch gekleurd dan hij wilde toegeven, aangezien Bartlett University in Londen ook een punt zakte en niet met sluiting werd bedreigd door University College Londen (UCL). De werkwijze van Andrew Cliff maakte deel uit van een reeds langer lopende verdachtmaking van de architectuur als een *bricks 'n' mortar*-beroep en dus niet past bij 's lands meest vooraanstaande onderzoeksinstituut. Het was niet de eerste keer dat Cambridge University probeerde om de architectuur uit haar domein te verwijderen.

Maar wat de samenloop van omstandigheden in 2004 ook moge zijn, het leidde er wel toe dat de wetenschappelijke onderzoeksfaculteit uit het Martin Centre net als in de jaren 1960 haar dominante positie terugvorderde, terwijl professor Marcial Eschenique probeerde de opleiding te redden door diplomastudio's af te schaffen en docenten te ontslaan. Symbolisch voor de transformatie na 2004 was de renovatie van het schoolgebouw en de terugkeer van de weten-

schappers van het Martin Centre naar het hoofdgebouw, waar ze (in vastgoedtermen) de lucratiefste begane grond in beslag namen en de studioruimte naar een uitbreiding achter bij het parkeerterrein werd verwezen. De filosofische graffiti die ooit de toiletten op de begane grond naast de kantoren van de docenten sierden, werden overgeschilderd, terwijl het voltijds faculteitspersoneel, dat zich ooit soepel tussen werkgroepen, geschiedeniscolleges en studio bewoog, zich nu uitsluitend met publicaties moest bezighouden. Praktiserende architecten met een minder erudiete kennis van geschiedenis en filosofie worden nu als gastdocent ingehuurd om ontwerp in de studio's te onderrichten. De alchemie die Wilson in gang zette door Vesely en zijn collega's als docenten en hoogleraren in te huren aan Cambridge, was definitief verleden tijd.

Vertaling: Bart Decroos

An Interview at the WTC Brussels Architectural Practice and Education 'From the Inside Out'

Isabelle Doucet

The towers of the former World Trade Center in Brussels, near Station Brussels-North, are the seats of experiments in teaching architecture. The WTC was once part of the so-called Manhattan Plan, a partially realised Central Business District from 1967. Because this ambitious project required the large-scale demolition of a high-density residential area, it became a symbol of the destruction of the historical inner city and its social cohesion. 51N4E launched a fascinating initiative to heal this urban trauma. In 2017, the office reached an agreement with building owner Befimmo and the then brand-new organisation Up4North, a non-profit association that unites eight important local building owners. The building's once sought-after spatial flexibility and open floor plans are in little demand in today's corporate culture. But new, temporary users do appreciate these spaces: architecture offices, artists' collectives, social organisations and Campus Sint-Lucas Brussels of the KU Leuven's Faculty of Architecture. The building is now a test site for new forms of critical engagement 'from the inside out'. It accommodates exciting collaborations and confrontations between architects, students, artists and building users and developers. Its interstitial position seems to suggest surprising connections among critical intellectuals, building promoters and creative entrepreneurs – actors whose interests usually conflict. This is an excellent opportunity to discuss the sociopolitical role of the architect. This interview with Freek Persyn and Dieter Leyssen of 51N4E and Dag Boutsen of KU Leuven's Faculty of Architecture took place in Brussels on 22 June 2018.

13

'Architecture under threat at Cambridge,' *The Guardian*, 29 oktober 2004, zie: <https://www.theguardian.com/education/2004/oct/29/highereducation.cutsandclosures>, geraadpleegd 31 augustus 2018.

Taking a break with a view/ Pauzeren met uitzicht

Learning in the city/ Leren in de stad

Learning *in situ*/ Ter plekke leren

Unexpected cosiness . . . and an open window! Project installation by 51N4E/ Onverwachte gezelligheid... en een open raam! Installatie door 51N4E

Een gesprek in WTC Brussel

Architectuurpraktijk en onderwijs 'van binnenuit'

Isabelle Doucet

In de torens van het voormalige World Trade Center in Brussel, vlakbij het Noordstation, wordt geëxperimenteerd met het architectuuronderwijs. Het WTC maakte deel uit van het zogenaamde Manhattanplan, een deels gerealiseerd Central Business District uit 1967. Omdat dit ambitieuze project een grootschalige afbraak van dichtbebouwd woningweefsel vereiste, werd het een symbool van de vernietiging van de historische binnenstad en haar sociale cohesie. Voor dit stedelijke trauma lanceerde 51N4E een fascinerend initiatief. In 2017 kwam het bureau tot een overeenkomst met Befimmo (de eigenaar van het gebouw) en de toen kersverse organisatie Up4North, een vereniging zonder winstoogmerk (vzw), die acht belangrijke eigenaars in de wijk groepeerde. De ooit gewilde ruimtelijke flexibiliteit en open plattegrond van de kantoorverdiepingen is in de huidige bedrijfscultuur moeilijk verkoopbaar. Maar nieuwe, tijdelijke gebruikers waarderen deze ruimten juist: architectenbureaus, kunstenaarscollectieven, sociale organisaties en de Campus Sint-Lucas Brussel van de architectuurafdeling van de KU Leuven. Het gebouw wordt een testsite voor nieuwe vormen van kritisch engagement 'van binnenuit'. Er ontstaat een spannende samenwerking en confrontatie tussen architecten, studenten, kunstenaars, gebruikers van het gebouw en ontwikkelaars. Het is deze 'interstitiële' positie die verrassende verbindingen lijkt te suggereren tussen 'kritische intellectuelen', bouwpromotoren en creatieve entrepreneurs – actoren met doorgaans conflicterende belangen. Het is een uitgelezen gelegenheid om de sociaal-politieke rol van de architect aan de orde te stellen. Een gesprek met Freek Persyn en Dieter Leyssen van 51N4E en Dag Boutsen van de faculteit Architectuur KU Leuven vond plaats in Brussel op 22 juni 2018.

Isabelle Doucet

I think there are two special sides to this project: that of different actors and practices coming together – those who temporarily 'occupy' the tower and the owners and developers – and on the other hand it seems important to me to take the specific circumstances of this location into account.

Dag Boutsen

True, it's a unique neighbourhood: it's grown really gradually, by trial and error, in a slow-motion process that's still ongoing. This hasn't happened in other cities; elsewhere, the 1960s to 1980s were characterised by rapid developments. It's a very mixed neighbourhood as well: there's Brabantstraat, you have prostitution in the Aarschotstraat, there's the station area and then there's the area around the WTC. The neighbourhood combines extremely different spheres and this somehow continues to touch, fascinate, bore or repel people.

Freek Persyn

I like that, that idea of slow-motion, of a lingering status quo. After all, it's not a given that something will actually happen here at some point.

I.D.

Urban activism in the 1970s in Brussels was mainly known for the campaigns of Noordwijk and ARAU. At the time, the destructive nature of spatial planning called an oppositional activism into being that was expressly *against* established planning and *against* the developers, both in Brussels and elsewhere. And yet, this kind of activism is often eventually, unintentionally, encapsulated, and in some cases even results in exactly the kind of architecture it originally opposed. It seems to me that the approach taken today, at the WTC, works 'from the inside out': the developer is tolerated as a stakeholder. But a critical practice 'from the inside out' does not come without its pitfalls. . .

F.P.

We don't start from activist categories or historical references that we can use as frameworks, but take an open approach. What it is, exactly, that we do (or want to do) is not yet crystal clear. It's difficult

to place our approach in a historical narrative. We don't actually start from the position we're in, but from the position *we'd like to be in*. In this process, we can't do much more than watch out for those pitfalls you mentioned.

I.D.

But anticipating those pitfalls – such as manipulation, encapsulation, loss of critical distance. . . – is important?

F.P.

Yes, but it's just as important to pay attention to the connections that arise among developers, investors and education. These connections can result in alliances that you wouldn't expect from a historical or practical point of view.

I.D.

Suppose activist architects started to examine ways to work with developers in all sincerity, would that create opportunities to do things that are impossible as long as parties diametrically oppose each other? For example, would the specific situation of this building (with its open floor plan, vacancy and visible construction) combined with investment challenges then lead to a situation in which an investor finances structural engineering experiments that give architects and students the opportunity to experiment ambitiously in an existing building – on a 1:1 scale?

Dieter Leyssen

Our office, 51N4E, is involved in the redevelopment of the building. We're looking for ways to deal with the strict regulations for offices and to achieve maximum reuse. We developed a mock-up on the twenty-third floor, for example, to test which floor and ceiling structures with minimum depths allow the reuse of the existing structure. Another experiment concerns windows, one of which was installed at the exhibition 'You Are Here', part of the International Architecture Biennale Rotterdam 2018. Right now, none of the windows in the tower open. As a test, we replaced a fixed window with a window that slides open over the maximum width allowed in a tower building.

D.B.

This building is in a state of disassembly and that makes it an interesting

Isabelle Doucet

Twee aspecten van dit project lijken me bijzonder. Verschillende actoren en praktijken komen samen: zij die de toren tijdelijk 'bezetten', maar ook de eigenaar en ontwikkelaar. Daarnaast lijkt het me belangrijk rekening te houden met de specifieke omstandigheden van deze plek.

Dag Boutsen

Deze wijk is inderdaad uniek: heel langzaam gegroeid, met vallen en opstaan, en dat slowmotion proces is nog altijd bezig. Dat is niet altijd het geval in andere steden, waar snelle ontwikkelingen tot stand kwamen in de jaren 1960 tot 1980. Dit is ook een erg gemengde wijk: je hebt de Brabantstraat, de prostitutie in de Aarschotstraat, de stationsomgeving, en dan de onmiddellijke omgeving van het WTC. Hier vind je extreem verschillende plekken naast elkaar, en op een of andere manier blijft dat mensen beroeren, fascineren, vervelen of afstoten.

Freek Persyn

Dat vind ik mooi, dat idee van slowmotion. Die aanslepende status quo. Want het is toch echt niet gegeven dat er hier, *tout court*, iets gebeurt.

I.D. Stadsactivisme in de jaren 1970 was in Brussel vooral bekend via de acties van de Noordwijk en ARAU. De destructieve aard van de ruimtelijke planning riep in Brussel, maar ook elders een oppositioneel activisme in het leven, dat bewust *tegen* de gevestigde planning was, *tegen* de ontwikkelaars. En toch wordt dat soort activisme vaak uiteindelijk, ongewild, ingekapseld, en in sommige gevallen resulteert het zelfs in precies het soort architectuur waartegen men zich oorspronkelijk had verzet. Vandaag, in het WTC, lijkt de aanpak me eerder 'van binnenuit' te werken; de ontwikkelaar wordt geduld als stakeholder. Maar een kritische praktijk 'van binnenuit' komt niet zonder valkuilen...

F.P. We vertrekken niet vanuit activistische categorieën of historische referenties waar we onszelf in kunnen kaderen, maar vanuit een open benadering. Wat we precies doen (of willen doen) is niet

helder uitgekristalliseerd. Het is moeilijk te plaatsen in een historische lezing. We vertrekken meer vanuit een positie waarin we niet zijn, maar *zouden willen zijn*. In een dergelijk proces kun je eigenlijk niet veel meer doen dan beducht zijn op die valkuilen waarover je spreekt.

I.D. Maar anticiperen op die valkuilen – zoals manipulatie, inkapseling, verlies van kritische afstand ... – is wel belangrijk?

F.P. Ja, maar het is net zo belangrijk om aandacht te hebben voor de verbindingen die ontstaan tussen ontwikkelaar, investeerder en onderwijs. Dergelijke verbindingen kunnen aanleiding geven tot allianties, die je vanuit historisch of praktisch oogpunt niet zou verwachten.

I.D. Stel, dat activistische architecten in alle ernst zouden zeggen: we kijken hoe we met ontwikkelaars kunnen samenwerken. Biedt dat ons de mogelijkheid dingen te doen die we anders niet zouden kunnen doen, als we lijnrecht tegenover elkaar blijven staan? Bijvoorbeeld hoe de specifieke situatie van dit gebouw (bepaald door een open plattegrond, leegstand, naakte constructie), gecombineerd met investeringsuitdagingen, kan leiden tot een situatie waarbij de investeerder bouwtechnische experimenten financiert die de architecten en studenten de kans geven ambitieus te experimenteren in een bestaand gebouw – schaal 1:1?

Dieter Leyssen

51N4E is als bureau inderdaad betrokken bij de herontwikkeling van het gebouw. We zoeken naar manieren om met de strenge regelgeving voor kantoren om te gaan, en een maximaal hergebruik te realiseren. Zo is er op de 23^e verdieping een *mock-up* gemaakt: we testen welke vloer- en plafondopbouw met minimale diepte toestaat, de huidige structuur te hergebruiken. Een ander experiment is het venster, dat werd geïnstalleerd op de tentoonstelling 'You Are Here', onderdeel van de Internationale Architectuur Biennale Rotterdam 2018. Op dit moment kan geen enkel raam in de toren worden geopend. Als test werd een vast raam vervangen door een

educational tool. The message that a building consists of components and materials you can reuse afterwards really hits home here. And that's an important lesson for students to learn.

I.D. In my opinion, it's crucial. Because it means that socially committed students learn how the social role of architects can manifest: not only through participatory processes and social contributions, but also by working with materials or construction methods.

D.L. In your analysis of the actors who have come together here – the students, the activists, the professors and teachers – one actor is very important and specific to this location: capital. I am thinking of the investors who come here, or the architects of Jaspers-Eyers. They are the kind of architects and entrepreneurs who usually don't visit such temporary places. Their influence on the students is not to be underestimated: they feel they're part of a coalition that is forming around Noordwijk, consisting of different players than 40 years ago, but definitely with an agenda. I think that the design studios and the work exhibition 'You Are Here' are trying to influence and shape the agenda of that new coalition. I spoke here yesterday during a master class for real estate experts. People talked about the 'impact coalition' for Noordwijk, a new 'growth coalition' like that of the 1960s, with politicians, developers and investors. Compared with the 1960s, this coalition seems to have expanded – to include students, architects and artists. The question remains: Whose agenda is being prepared? The past year, we took the time to think about that agenda.

F.P. The use is temporary, but we want the studios, the debates and the publications to create a long-term perspective as well. I think the combination of immediacy and long-term reflection is important. Shigeru Ban presents very good examples of the importance of such preparatory work. He works in situations that are precarious, with an organisation that is not, so he suddenly has to deal with budgets, time horizons

and preparation processes. You can't come up with good interventions if you have to improvise all the time. I believe in taking the connections between precariousness and trauma on the one hand and organisation, good preparation and strategic thinking on the other seriously.

I.D. I think that's especially the case in education, where you're still free to improvise, less embedded in practical limitations. The 'critical intellectual' has a long tradition in architecture, characterised by the tension between the urge of (future) architects to work outside school walls and conventional practices and their need to still enjoy the necessary freedom, inside school walls, to think creatively and innovatively.

F.P. Moreover, a school is much more than students alone, although they are of course very important. As a student you operate in a different complexity than the teacher and the people who run the school and you also have different freedoms and responsibilities. Here, at the WTC, a school has come to an office district. The office district is changing and the school is changing. How are they changing together? These are interesting questions for a school to respond to and reflect on, regardless of the innocence of the students.

D.B. A school always has to remain a school: an island. This place is actually an incredible island as well, sitting here on the 24th floor, embedded in a concrete spatial, social and political situation as well as in a protected environment in which people can dream or fail. These are two extremely important characteristics of education that set it apart from the harsh, real world. Some schools forget this, by the way, and incorporate a huge amount of efficiency in their curriculum, curbing both the failing and the dreaming. I don't think that we would ever go down that road; it's not in the genes of KU Leuven's Faculty of Architecture and the Campus Sint-Lucas Brussels.

I.D. I love the way you say that: the island is important, together with the freedom

venster dat open kan worden geschoven, over een breedte die maximaal is toegestaan in een torengebouw.

D.B. Dit gebouw bevindt zich in een soort demontage, en dat maakt het interessant voor onderwijs. Het inzicht: 'Ah ja! Een gebouw bestaat uit componenten en materialen en je kan er misschien nog iets mee doen achteraf' is hier letterlijk aanwezig. Dat is belangrijk om mee te geven aan studenten.

I.D. Dat is in mijn ogen cruciaal. Want dat betekent dat de sociaal-geëngageerde student kan ontdekken hoe de maatschappelijke rol van de architect vorm krijgt, niet alleen via participatieve processen en sociale inspanningen, maar ook door te werken met materialen of constructiemethoden.

D.L. In jouw analyse van de actoren die hier samen zijn – de studenten, de activisten, de hoogleraren en docenten – is één actor heel belangrijk en specifiek aan deze plek: het kapitaal. Ik denk aan de investeerders die hier over de vloer komen, of aan de architecten van Jaspers-Eyers. Het is het soort architecten en ondernemers dat doorgaans niet op deze tijdelijke plekken komt. De invloed op de studenten is niet te onderschatten: ze voelen dat ze deel uitmaken van een coalitie die zich rond de Noordwijk vormt, met andere spelers dan 40 jaar geleden, maar wel met een agenda. Ik denk dat in de ontwerpstudio's en op de werkteenstelling 'You Are Here' wordt geprobeerd om de agenda van die nieuwe coalitie te beïnvloeden en vorm te geven. Ik sprak hier gisteren in een masterclass voor vastgoedexperts. Men had het over de *impact coalition* voor de Noordwijk, een nieuwe *growth coalition* zoals in de jaren 1960, met politici, ontwikkelaars en investeerders. Een dergelijke coalitie lijkt vergeleken met de jaren 1960 uitgebreid te zijn – met studenten, architecten en kunstenaars. De vraag blijft: welke agenda wordt er voorbereid? Het afgelopen jaar is de tijd genomen om over die agenda na te denken.

F.P. Het gebruik is tijdelijk, maar dankzij de onderwijsstudio's, de debatten en de

publicaties willen we ook een perspectief op de lange termijn bieden. De combinatie van onmiddellijkheid en langetermijnreflectie vind ik belangrijk. Shigeru Ban is een heel goed voorbeeld van het belang van degelijk voorbereidend werk. Hij werkt in situaties die precair zijn, met een organisatie die dat eigenlijk niet is, waardoor hij plotseling te maken krijgt met budgetten, tijdshorizon en voorbereidingstrajecten. Je vindt geen goede interventie uit als je altijd moet improviseren. Ik geloof dat je de verbanden tussen precariteit en trauma enerzijds en organisatie, goede voorbereiding en strategisch nadenken anderzijds, ernstig moet nemen.

I.D. Dat lijkt me zeker zo in het onderwijs, waar je nog vrij bent om te improviseren, minder ingebed in de beperkingen van de praktijk. De 'kritische intellectueel' kent een lange traditie in de architectuur, getypeerd door de spanning tussen de drang van (toekomstige) architecten om buiten de muren van de school of de conventionele praktijk te werken, en de behoefte om nog van de nodige vrijheid te kunnen genieten, binnen de schoolmuren, om creatief en innoverend te denken.

F.P. Een school bestaat bovendien niet alleen uit studenten, hoewel ze natuurlijk heel belangrijk zijn. Als student opereer je in een andere complexiteit dan de docent, en dan degenen die de school besturen. En je hebt ook een andere vrijheid en verantwoordelijkheid. Hier, in het WTC, komt een school naar een zakenwijk. Deze kantorenwijk verandert en een school verandert. Hoe veranderen ze samen? Dat zijn interessante vragen, waarop een school kan inspelen, over kan reflecteren, los van de onschuld van de studenten.

D.B. Een school moet altijd een school blijven: een eiland. Dit is ook eigenlijk een ongelofelijk eiland, hier op de 24^e verdieping, ingebed in een concrete ruimtelijke, sociale, en politieke situatie, maar tegelijk ook een afgeschermd omgeving waar je mag dromen en falen. Dat zijn twee enorm belangrijke eigenschappen van onderwijs, die het anders maken dan de harde reële wereld. Er zijn scholen

and autonomy that go with it. At the same time, you want to train architects to become critical and socially aware. How can we make that island for dreaming, failing and experimenting relevant to the outside world?

D.B. Let's not forget that this is one of the reasons why architects are so keen on teaching: because it allows them to escape reality and absorb fun influences. And so education – indirectly – funds a practice that is underfunded by the harsh, real world!

D.L. This island is also the place where policymakers, developers and investors find inspiration. During the first master class at the University of Hasselt on the 19th floor here, the meetings between different people were very productive. If that value does not flow back into education, you have a discrepancy.

I.D. Another discrepancy arises when architectural education itself is never discussed. If students are encouraged to participate in all kinds of extracurricular projects, to work in the real world out there, to put more emphasis on processes than on products, but at the end of the day have to make a conventional design for a building to graduate, then you're contradicting your own education, aren't you? For example, I would love it if students would actually get to study how development and investment work, and how you can intervene in those processes, whether affirmative or disruptive.

F.P. In my opinion, the discussion is also about new roles. When you see a lot of young people that are really interested in becoming civil servants, this also shows an interest in the public interest, right? It's good to think of new roles and role patterns. And in this context we have, in my opinion, been able to do this much more explicitly. Here, students do not foreshadow what they will become later, but they're actually already full-fledged today, during the discussions with other parties, for example.

D.B. For the first time, it's now suddenly possible to criticise established architects.

F.P. That makes it super interesting to us. We work together with Jaspers-Eyers Architects. On entering the lift, those architects come across a poster made by the students: 'Welcome to Jaspers Town'. The sudden rubbing against each other of those different islands does have an impact. Sometimes the Jaspers-Eyers people come here to work constructively and at those times, you can feel the friction. At the very least, there is a perception that things are changing. The next question is the one Dieter raised a moment ago: What should we do at that time, what requirements should we put on the table? We have something to offer and they have something to offer, but what is it we actually want?

D.L. What's important, therefore, is the 'politics of presence' that is temporarily activated here at the WTC. How long are you supposed to have those islands rub against each other before something transfers?

F.P. Don't forget that what we're dealing with here is an investor that is listed on the stock exchange and that has to meet benchmarks to find funds, Corporate Social Responsibility (CSR) being one of them. In order to achieve something in this area, they've also begun to think about ways to link social situations to global ideas about sustainability. What I mean to say is that these investments, however small they may be in comparison with what they may earn from them, are motivated by institutional mechanisms. For them, too, this is an experiment that destabilises their usual practice. At the outset, we concluded a service agreement: we can stay and work here without paying rent and in return we will provide a number of services, for example, finding users for the other floors together with Up4North, with 5,000 m² now in use. Architecture Workroom Brussels is also housed in this tower under the terms of a service agreement: they organise 'You Are Here' in return. So that was the first step: creating a situation in which different activities and groups come together in the hope that meaningful things come to the surface.

die dat trouwens vergeten, die hun curriculum zo opbouwen dat er een gigantische efficiëntie ingebouwd wordt, waardoor zowel het falen als het dromen wordt afgeremd. Ik denk niet dat wij ooit die weg in zouden gaan; dat zit niet in de genen van de faculteit Architectuur van de KU Leuven en Sint-Lucas Brussel.

- I.D. Ik vind het heel mooi hoe je dat zegt: het eiland is belangrijk, samen met de vrijheid en de autonomie die ermee gepaard gaan. Tegelijkertijd wil je architecten opleiden die kritisch en sociaal bewust zijn. Hoe kunnen we dat eiland om op te dromen, te falen of te experimenteren, ook relevant maken voor de buitenwereld?
- D.B. Laten we niet vergeten dat, mede daarom, architecten zo graag lesgeven: omdat ze dan aan de realiteit kunnen ontsnappen en leuke invloeden kunnen opnemen. En het onderwijs financiert – niet rechtstreeks – een praktijk die door de harde reële wereld wordt ondergefinancierd!
- D.L. Dat eiland is ook een plek waar beleidsmakers, ontwikkelaars en investeerders inspiratie opdoen. Tijdens de eerste masterclass met de Universiteit van Hasselt op de 19^e verdieping hier, hebben ontmoetingen tussen verschillende mensen heel veel opgeleverd. Als die waarde niet terugvloeit in het onderwijs, zit je met een discrepantie.
- I.D. Een andere discrepantie ontstaat als het architectuuronderwijs zelf niet ter discussie wordt gesteld. Als studenten worden aangemoedigd om allerhande projecten buiten de school te doen, te werken in *the world out there*, meer nadruk te leggen op processen dan op producten, maar aan het einde van de rit toch een conventioneel ontwerp voor een gebouw moeten maken, dan spreek je je eigen onderwijs toch tegen? Ik zou het bijvoorbeeld fantastisch vinden als studenten effectief zouden bestuderen hoe ontwikkeling en investering werkt, en hoe je in die processen kan ingrijpen, of dat nu bevestigend of verstorend is.
- F.P. Naar mijn gevoel gaat het gesprek ook over nieuwe rollen. Als je ziet dat heel veel

jonge mensen echt geïnteresseerd zijn om ambtenaar te worden, dan getuigt dat toch ook van een interesse in het publieke belang? Het is goed om nieuwe rollen en rolpatronen te bedenken. En dat hebben we in deze context, naar mijn gevoel, veel explicieter kunnen doen. Een student is hier geen voorafspiegeling van wat hij/zij later zal zijn, maar is het eigenlijk al volwaardig vandaag, tijdens de gesprekken met andere partijen bijvoorbeeld.

- D.B. Voor het eerst wordt het plots mogelijk om kritiek te leveren op gevestigde architecten.
- F.P. Dat maakt het voor ons superinteressant. We werken samen met het bureau Jaspers-Eyers. Die architecten komen hier in de lift staan en zien dan een poster gemaakt door studenten: 'Welcome to Jaspers Town.' Als je verschillende eilanden plotseling tegen elkaar laat schuren, dan heeft dat wel degelijk invloed. Er doet zich een moment voor waarop de mensen van Jaspers-Eyers hier naartoe komen om constructief te werken, en tegelijkertijd voel je die frictie. Er ontstaat op zijn minst de perceptie dat de dingen veranderen. Dan komt de vraag die Dieter daarnet naar voren bracht: wat moeten wij op dat moment doen, welke eisen moeten we op tafel leggen? Wij bieden iets en zij bieden iets, maar wat willen we eigenlijk?
- D.L. Belangrijk is dus de 'politiek van aanwezigheid' die hier in het WTC tijdelijk geactiveerd wordt. Hoelang moet je die eilanden laten schuren tot er iets blijft kleven?
- F.P. Vergeet ook niet dat we hier te maken hebben met een investeerder die beursgenoteerd is, en die om fondsen te zoeken aan *benchmarks* moet voldoen. 'Corporate Social Responsibility' (CSR) is er daar een van. Om op dat vlak iets te bereiken, zijn ook zij begonnen na te denken over hoe een sociale situatie gekoppeld kan worden aan een globaal idee over duurzaamheid. Ik wil maar zegen dat die investeringen vanuit de investeerders, hoe klein ze ook mogen zijn in vergelijking met wat ze er

As yet, these meanings are not discussed often enough to understand their value. The Faculty of Architecture could also draw up a service agreement for this: to organise this discussion and make it public.

- I.D. Perhaps this is a good time, to conclude, to leave policy and organisational aspects and return to the specificity of this place. What is different about the WTC? What does it contribute to architectural production?
- D.L. For my research at the London School of Economics I interviewed architecture students who work here in the tower. They told us that what influenced them above all was the contrast between having a view from a tower for a long time – something that they otherwise only experienced temporarily, in a hotel for example – on the one hand, and entering on the ground floor on the other – so to go up from Station Brussels-North. Those two daily experiences really influenced the way they designed buildings.
- I.D. The downstairs space is also exciting. You first have to walk through a typical corporate lobby, and then, when you step out of the lift, you actually find yourself in a squat. That certainly creates a very special atmosphere.
- D.B. And in the evening, in winter, there's no heating because it's an office building. Under the direction of Corneel Cannaerts and Michiel Helbig, students have created projects in response to this, for example around circular economy, or in which a cynical view is developed. I think that's great!
- F.P. We have tested what a hybrid workplace can be, one including education, spaces for small and large offices and a work space that centres on transformation on the 23rd floor, with parties from every corner of society: private investors, sociocultural organisations, services, and all this in a place that open to the public, thanks to the roof terrace, among other things. The experiment shows that it is stimulating to have an environment

that's characterised by complexity and critical mass, in which you can gain different experiences and step into different roles. To achieve transformations, you must be able to make connections and look from various perspectives. In a place like this, that's possible.

Translation: InOtherWords, Maria van Tol

Thanks to: Lieven De Cauter and Gideon Boie for reading the text.

misschien mee zullen verdienen, gemotiveerd worden door die institutionele mechanismen. Ook voor hen is dit een experiment dat hun gebruikelijke praktijk destabiliseert. We hebben bij aanvang een *service agreement* gesloten: we verblijven en werken hier zonder huur, en als tegenprestatie leveren we een aantal diensten, bijvoorbeeld samen met Up4North de andere verdiepingen opvullen met gebruikers. Nu is er 5.000 m² gevuld. Architecture Workroom Brussels zit in deze toren ook met een *service agreement*: zij organiseren 'You Are Here' als wederdienst op deze plek. Dat was dus de eerste stap: een situatie creëren waar verschillende activiteiten en groepen samen komen, in de hoop dat er betekenisvolle dingen komen bovendrijven. Wat nog te weinig gebeurt, is die betekenissen samen bespreken om de waarde ervan te begrijpen. De architectuurfaculteit zou ook een *service agreement* kunnen opstellen: dat onderlinge gesprek organiseren en publiek maken.

- I.D. Misschien is dit een goed moment om, als afsluiting, van de beleids- en organisatorische zijde terug te keren naar de specificiteit van deze plek. Wat doet het WTC anders? Wat draagt het bij aan de architectuurproductie?
- D.L. Voor mijn onderzoek aan de London School of Economics heb ik architectuurstudenten geïnterviewd die hier in de toren werken. Zij vertelden dat vooral het contrast meespeelde tussen enerzijds langdurig over een uitzicht beschikken vanuit een toren – iets wat ze anders alleen tijdelijk beleefden, in een hotel bijvoorbeeld – en anderzijds binnenkomen op de begane grond – om dus komende vanuit het Noordstation naar boven te gaan. Die twee dagelijkse ervaringen hebben echt invloed gehad op hoe ze gebouwen ontwerpen.
- I.D. Ook de benedenruimte is spannend. Je moet eerst door een typische *corporate lobby* lopen, om dan, als je uit de lift stapt, eigenlijk in een *squat* te belanden. Dat creëert toch echt een heel speciale sfeer.
- D.B. En 's avonds, in de winter, valt de verwarming hier uit, want het is een

kantoorgebouw. Onder begeleiding van Corneel Cannaerts en Michiel Helbig hebben studenten projecten gemaakt die daarop inspelen, bijvoorbeeld rond circulaire economie, of waarin een cynische kijk wordt ontwikkeld. Dat is toch fantastisch!

- F.P. We hebben getest wat een hybride werkplaats kan zijn, met zowel onderwijs, ruimte voor kleine en grote praktijken, een werkplaats op de 23^e verdieping waar transformatie centraal staat, met partijen uit verschillende hoeken van de maatschappij: private investeerders, sociaal-culturele organisaties, dienstverlening. En dat alles op een plek die ook publiek is, onder andere dankzij het dakterras. Dit experiment toont dat het stimulerend is om een omgeving te hebben, die gekenmerkt wordt door complexiteit en een kritische massa heeft, waar je verschillende ervaringen kan opdoen en in verschillende rollen kan stappen. Om transformaties te bewerkstelligen, moet je verbindingen kunnen leggen, en vanuit diverse perspectieven kunnen kijken. Op een plek als deze kan dat.

Met dank aan: Lieven De Cauter en Gideon Boie voor nalezing van de tekst.

Vanstiphout Earth and Excavation Works

The Essential Delusion of a Possible History

Peter Swinnen

In homogeneous academic landscapes, cracks sporadically form. The trick is to settle and flourish within them. At Delft University of Technology (TU Delft), Wouter Vanstiphout (Crimson Architectural Historians) has held the chair 'Design as Politics' since 2009. His mandate, which is renewed every four years, uncovers overlaps and tensions between spatial design and policy. This interview took place on 15 August 2018 in Rotterdam, just before the start of Vanstiphout's third term.

Wouter Vanstiphout
We recently obtained a transfer: from Urban Design to Architecture.

Peter Swinnen

To achieve what?

W.V. The Urban Design department has become more and more academic; its relationship with actual practice is too flimsy for me. In Architecture, on the other hand, most chairs are filled by practical people rather than full-time scientists. Relevant architectural and urban design research takes place in practice. I wouldn't know how to conduct this type of research at university. And then there is the pressure to produce peer-reviewed articles and attend conferences. I have refused to write peer-reviewed articles throughout my career, because that isn't the forum to which I want to prove myself. My hope is that in the Architecture department, people function as *liberos* and focus on positive, but critical commitment to the practical side of the discipline.

P.S. The transfer was made to save yourself and guarantee the relative autonomy of the chair?

W.V. Exactly. I hope that we will never have to defend our autonomy as aggressively again in the future.

P.S. The 'Design as Politics' chair was established almost a decade ago by the then Ministry of Infrastructure and the Environment. Who pressed for it?

W.V. Henk Ovink was Deputy Director-General for Spatial Planning at the ministry and responsible for the research programme 'Design and Politics', which aimed to turn design into an inclusive instrument for political goals by ensuring that policymakers would commit to the urgency of the discipline. In the spring of 2009, the ministry and the incumbent dean of TU Delft, Wytze Patijn, decided to establish the chair. It was important to introduce students to the political circles in which they would sooner or later have to move.